

Західноукраїнський науковий вісник

**Науковий журнал.
З питань права, економіки, державного управління**

Вип. 3/2015

Засновник:
Громадська організація
“Західноукраїнське наукове товариство”.

Головний редактор: к.держ.упр. Левкун Т.В.

Коректор: Скрипничук М.І.

Інформаційно-технічне забезпечення:

Скрипничук В.Ю.

Свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія ІФ № 580-133Р,
видане Головним Управлінням юстиції в Івано-Франківській області
“26” квітня 2011 року

**Передрукування дозволяється лише за письмовою згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
Рукописи не рецензуються та авторам не повертаються.
Редакція залишає за собою право літературного редагування статей.**

ЗМІСТ

Матеріали V МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ НАУКОВО – ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«Україна на шляху до реформ: політико-правові проблеми сучасності»
(8 грудня 2015 року - м.Івано-Франківськ)

Тематичний напрям 1. Актуальні проблеми державного управління.....	3
<i>Аракелова Інна Олександрівна</i> САМООРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯК НАЙБІЛЬШ ПОПУЛЯРНИЙ МЕТОД РЕГУЛЮВАННЯ ВИМУШЕНОЇ БІЗНЕС МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	3
Тематичний напрям 2. Менеджмент. Маркетинг. Логістика.....	5
<i>Чубинець О.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБСЛУГОВУЮЧИМИ КООПЕРАТИВАМИ.....	5
<i>Шулла Роман Степанович, Попик Мар'яна Михайлівна,</i> ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ КОНТРОЛІНГУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ.....	6
Тематичний напрям 3. Організація соціальної роботи в умовах реформування.....	13
<i>Борисова Юлія Володимирівна,</i> ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ.....	14
Тематичний напрям 4. Мовна політика в Україні та за кордоном...	15
<i>Ляшенко Тетяна Михайлівна,</i> МОВНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОАОЗІЙСЬКОГО РЕГІОНУ.....	15

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

САМООРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯК НАЙБІЛЬШ ПОПУЛЯРНИЙ МЕТОД РЕГУЛЮВАННЯ ВИМУШЕНОЇ БІЗНЕС МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

---

*Аракелова Інна Олександрівна,
к.е.н, доцент кафедри маркетингу
Донецького державного університету
управління (м.Маріуполь)*

В сучасних умовах в рамках регулювання міграційних процесів у сфері бізнесу найбільшу популярність отримало інституційне регулювання, а саме самоорганізація внутрішньо переміщених, в наслідок проведення антитерористичної операції (АТО) у Донецькій і Луганській областях та анексії АР Крим, суб'єктів підприємництва на території України. У самоорганізації переміщеного бізнесу сховані серйозні резерви розвитку окремих регіонів України при вірно розробленій комплексній стратегії підтримки внутрішньо переміщеного бізнесу та програм впровадження даної стратегії. При цьому підприємницькі співтовариства та громадські організації, що працюють з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) або самі являються переміщеними, можуть розглядатися в сучасних умовах як самостійні суб'єкти регулювання внутрішньої міграції в Україні.

До таких організацій можна віднести громадські організації (спілки) виробників і споживачів - добровільні, самокеровані,

некомерційні, створені з ініціативи громадян, засновані на індивідуальному або колективному членстві суспільні формування, утворені на основі спільності інтересів для досягнення цілей громадян, що об'єдналися.

Необхідно відзначити, що державна, регіональна й місцева влада повинні виступати як представники інтересів переміщених підприємств та виразники їх узагальнених потреб у раціональній організації. Очевидно, що масштаби діяльності зазначених суб'єктів регулювання різні у зв'язку з різними економічними, у тому числі фінансовими, ресурсними, юридичними, можливостями кожного з них. Це на сам перед пов'язано з видами економічної діяльності, наприклад, підприємства сфери послуг з мінімальним виробничим циклом повністю можуть відновити діяльність на новому місці. Що ж стосується виробничих підприємств, чие устаткування залишилося на окупованій території або частково евакуйоване, то в цій ситуації можливі наступні варіанти:

відновлення за власний рахунок або залучення міжнародної донорської допомоги; робота на умовах аутсорсингу з залученням у процес інших українських виробників на окремі етапи виробничого процесу, але частіше за все це може збільшити ціну кінцевого продукту, тобто знизити рівень його конкурентоспроможності. Однак можливі такі варіанти, коли підприємці (частіше це стосується малого та середнього бізнесу) змінюють вид підприємницької діяльності на суміжний бізнес або абсолютно новий.

Насьогодні регулювання діяльності підприємств-переселенців варто розглядати як систему взаємодій на ринках трьох суб'єктів регулювання: держави, суспільних об'єднань підприємців і споживачів та міжнародних організацій-донорів. У цій системі двом останнім суб'єктам регулювання, крім вирішення ними проблем досягнення власних цілей, на сучасному етапі можуть бути призначені функції сприяння державі в створенні сприятливих умов у підтримці ВПО та підприємств-переселенців, зокрема, делегуванні деяких державних регулюючих функцій.

Так, співтовариства підприємців-переселенців можуть: сприяти виробленню правил поведінки на ринку з метою попередження його дезорганізації та перенасичення за рахунок великого відсотку переміщень у окремі регіони; вирішувати питання координації окремих сфер діяльності приватного бізнесу вимушено переміщеного з зони АТО; вивчати характер регіональних ринків, їх кон'юнктуру й можливість залучення нових гравців; контролювати сумлінність конкуренції та бізнес дискримінації, особливо з боку корпорацій-виробників; розробляти програми підвищення професійного рівня переміщених підприємців; допомагати у залученні донорської допомоги від міжнародних організацій; розробляти програми регрантінгу та інше.

Для суспільних об'єднань ВПО важливими напрямками діяльності стануть наступні: контроль за якістю наданих товарів та послуг, що виробляють

підприємства-переселенці в рамках контролю за конкурентоспроможністю переміщених підприємств; задоволення потреб основних соціальних груп ВПО, у тому числі соціально вразливих (що на даному етапі мають найбільшу питому вагу у кількості ВПО), у життєво необхідних для них послугах; забезпечення ВПО за допомогою використання можливостей регіонів, в які були переміщені підприємництва або окремі особи; аналіз і облік місць розселення при розміщенні підприємств тощо.

Необхідно враховувати, що при даних умовах сучасного розвитку науково-технічного прогресу, інформатизації, розвитку новітніх технологій, соціальної диференціації суспільства призводять до того, що підприємства-переселенці можуть стати каталізаторами соціально-економічного та промислового розвитку України в цілому та окремих регіонів.

У цих умовах державне регулювання як механізм балансування та приведення інтересів підприємств-переселенців та підприємств, що постійно працюють на даній території до загального знаменника має потребу в доповненні новими суспільними інститутами (громадськими організаціями ВПО та переміщених підприємств), що мають здійснювати регулюючий вплив на регіональні та загальнодержавний ринки з метою забезпечення узгодження інтересів всіх учасників ринку: держави, постійних виробників на зазначених територіях, переміщених виробників і їхніх споживачів. У ході конкретних дій по регулюванню буде відбуватися певне узгодження їх інтересів, цілей і методів регулювання.

Слід констатувати, що в наслідок відсутності єдиної програми державної підтримки переміщених з зони АТО підприємств, така форма як самоорганізація стає найбільш діючою. Однак стоїть гостра необхідність у формуванні державних програм регулювання та стимулювання даних суб'єктів підприємницької діяльності для можливості раціонального використання їх

потенціалу та недопущення масового закриття підприємств і, як наслідок, росту

безробіття та можливості бізнес міграції за межі країни.

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 2. МЕНЕДЖМЕНТ. МАРКЕТИНГ. ЛОГІСТИКА

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБСЛУГОВУЮЧИМИ КООПЕРАТИВАМИ

О. Чубинець, студентка гр.МгМТ-14, ДДАЕУ

Науковий керівник: В. Сиченко, професор, д. н. держ. упр.

Невід’ємною складовою ринкової економічної системи і важливою інституцією демократичного суспільства є сільськогосподарська обслуговуюча кооперація. Це підтверджено досвідом практично усіх розвинених країн світу. Адже кооперативи в сільському господарстві – не лише тип підприємства або форма господарювання, це – ідеологія виживання сільськогосподарського товаровиробника за умов ринкової економіки.

Теоретичні і науково-методичні проблеми розвитку кооперації в Україні в період сучасних аграрних перетворень активно досліджуються економістами-аграрниками, такими як В.Месель-Веселяка, П.Саблука, О.Шпичака, І.Вініченко, В.Сиченко, Д.Плеханова та ін. На думку цих вчених, обслуговуюча кооперація для України є специфічною формою організації сільськогосподарського виробництва.

Тому дослідження системи управління обслуговуючих кооперативів повинні, на наш погляд, здійснюватися на основі самоврядування, широкої демократії, гласності, активної участі його членів у вирішенні питань діяльності кооперативів. Система управління кооперативом визначається в першу чергу Законом України “Про сільськогосподарську кооперацію” і є юридичною

основою, на яку спирається кооператив у своїй діяльності і управлінні. У Статуті визначено органи управління та контролю в кооперативі, порядок їх утворення, сферу компетенції, та процедури прийняття рішень [1].

Слід підкреслити, що для ефективного управління недостатньо одних тільки організаторських здібностей, але й важливо також володіти підприємницькою інтуїцією. Стосовно системи управління обслуговуючих кооперативів, то Законом України « Про кооперацію » встановлена наступна структура органів управління. Управління здійснюється загальними зборами, радою, і правлінням кооперативу. Таким чином, визначено три органи управління (збори, рада і правління) і тільки їх сукупність дозволяє забезпечити демократизацію управління обслуговуючої кооперації.

Виконавчим органом обслуговуючого кооперативу є правління, яке очолює голова, повноваження якого визначаються статутом кооперативу. Голова та члени правління визначаються радою обслуговуючого кооперативу. Правління здійснює поточну господарську діяльність, за результативність якої несе відповідальність перед радою та загальними зборами.

Рішення загальних зборів членів кооперативу про прийняття, внесення змін до статуту, вступ до кооперативного об'єднання або вихід з нього та реорганізацію або ліквідацію вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менше ніж 75% членів кооперативу. З інших питань рішення приймаються простою більшістю голосів членів кооперативу, присутніх на його зборах [2].

Важливою особливістю системи управління кооперативом, на нашу думку, є контроль за додержанням статуту, фінансовою та господарською діяльністю, яку здійснює ревізійна комісія. Ревізійна комісія є органом внутрішнього контролю обслуговуючого кооперативу. У кооперативі, до складу якого входить менше ніж 10 членів, функції ревізійної комісії виконує ревізор. Ревізійна комісія підзвітна загальним зборам членів кооперативу і обирається загальними

зборами з числа членів кооперативу у порядку встановленим статутом. Членами ревізійної комісії не можуть бути члени правління кооперативу чи його спостережної ради. Чітка організація контролю на всіх рівнях управління сприяє підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності кооперативу.

Таким чином, особливості системи управління сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом з його демократичними засадами створюють сприятливі умови для розвитку кооперативних відносин. Вищезазначене доводить, що сільськогосподарська кооперація є однією з ефективних форм економічного прогресу, яка сприяє об'єднанню коштів і зусиль із зацікавленістю і відповідальністю у кінцевих результатах.

Список використаних джерел:

1. Про кооперацію : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/1087-15
2. Оцінка перспектив розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [Текст] / М.Й. Малік, Р.Я. Корінець// Економіка АПК , 2012 . – №7 . – С.3-8.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ КОНТРОЛІНГУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ

Шуля Роман Степанович,

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту

Ужгородського національного університету,

Попик Мар'яна Михайлівна,

аспірант кафедри економіки підприємства

Ужгородського національного університету,

● В сучасних умовах господарювання необхідною є комплексна методологія та інструментарій, які б допомогли модернізувати організаційну та інформаційну структуру підприємства таким чином, щоб вирішувались базові проблеми його розвитку. В якості такого інструменту в практиці діяльності зарубіжних підприємств широко використовується контролінг, інтерес до якого у вітчизняній науці в останні роки значно зріс, що зумовлює необхідність подальшого дослідження цього явища.

Ключові слова: контролінг, управління прибутком, інформаційна система.

В современных условиях хозяйствования необходима комплексная методология и инструментарий, которые помогли бы модернизировать организационную и информационную структуру предприятия таким образом, чтобы решались базовые проблемы его развития. В качестве такого инструмента в практике деятельности зарубежных предприятий широко используется контроллинг, интерес к которому в отечественной науке в последние годы значительно вырос, что вызывает необходимость дальнейшего исследования этого явления.

Ключевые слова: контроллинг, управление прибылью, информационная система.

In the current economic conditions the complex methodology and tools are required to help to modernize the organizational structure of the enterprise and information so that the basic problems of its development are solved. Controlling is widely used as a tool in the activity of foreign enterprises. Attention to this topic increased significantly in domestic science in recent years, what cause necessity of further investigation of this phenomenon.

● *Keywords:* controlling, profit management, information system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В останні роки у науковій літературі спостерігається значний інтерес до нового феномену в сфері менеджменту – контролінгу. На сьогоднішній день як у вітчизняній, так і у зарубіжній фаховій літературі не існує одностайної думки щодо визначення даного поняття. Це і не дивно, адже контролінг – це породження, феномен практики бізнесу країн німецькомовного простору, а наукова дискусія щодо теоретичних засад контролінгу – це рефлексія, реакція на його широке поширення на підприємствах ФРН, Австрії та Швейцарії. При цьому теоретичні дослідження проблеми контролінгу характеризуються використанням, насамперед, індуктивного підходу, який в свою чергу базується на дескриптивних моделях. Але індуктивний підхід не є достатнім для формування теоретичних основ окремої науки або наукової дисципліни: такі елементи теоретичного фундаменту як предмет, функції та метод можуть бути комплексно сформульовані тільки на основі дедуктивного підходу, який в свою чергу

базується, насамперед, на прескриптивних моделях (пояснювальних моделях та моделях прийняття рішень). Індуктивний підхід в цьому випадку виступає інструментом емпіричної верифікації гіпотез та тверджень, сформульованих в рамках дедуктивного підходу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Нажаль, за останні роки все частіше серед вчених та практиків в галузі економіки та управління зустрічається, на нашу думку, некоректне трактування терміну "контролінг". Одні вважають, що контролінг – це внутрішній контроль [8]. Спеціалісти в галузі автоматизованих систем управління підприємством (АСУП) вважають, що контролінг – це, практично, те саме, що і АСУП, але тільки з врахуванням нових умов господарювання [8]. Нерідко контролінг порівнюють з системою програмно-цільового планування [1]. Але частіше всього контролінг ототожнюють з управлінським обліком, оскільки останній вважають домінуючим елементом контролінгу [5, 2].

Слід зауважити, що ні з одним з вище наведених трактувань контролінгу, на нашу думку, не можна в повній мірі погодитися. Хоча контролінг охоплює і управлінський облік, і контроль, і програмно-цільове планування, але цим далеко не обмежуються всі базові концепції, принципи та методи контролінгу.

Серед вітчизняних та зарубіжних вчених, які зробили значний внесок у розвиток теорії та практики контролінгу, можна виділити таких: Сухарева Л.А., Петренко С.Н., Головкова Л.С., Кармінський А.М., Фалько С.Г., Носов В.М., Примак А.Г.; Хан Д., Фольмут Х.Й., Хорват П., Манн Р., Майер Э., Дайле А та ін.

На нашу думку, низька концептуальна обґрунтованість проблеми контролінгу у вітчизняній літературі є основною причиною таких значних розбіжностей у тлумаченні сутності такого феномену економічної науки та практики як контролінг.

Тому основною ціллю роботи є дослідження і критичний аналіз базових концепцій контролінгу, широко відомих в зарубіжній економічній теорії, що дало б змогу визначити місце контролінгу в системі управління підприємством та його основні функції [10, 11, 12]. Дослідження інструментарію контролінгу в даній статті випущено, оскільки дане питання широко висвітлено у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі [2, 4].

В даній статті були використані в процесі дослідження, в першу чергу, такі загальнонаукові методи як моделювання, індукції, дедукції, синтезу а також метод системного аналізу.

1. КОНТРОЛІНГ, ЙОГО СУТЬ, ПРИЧИНИ ПОЯВИ ТА ВІДМІННОСТІ ВІД СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ

Необхідність появи на сучасних підприємствах такого феномену як контролінг можна пояснити наступними факторами:

- зростання нестабільності зовнішнього середовища висуває додаткові

вимоги до системи управління підприємством;

- необхідність зміщення акценту з контролю минулого на аналіз майбутнього;

- необхідність зростання швидкості реакції на зміни в зовнішньому середовищі та підвищення гнучкості управління;

- необхідність в безперервному моніторингу змін, які відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства;

- ускладнення систем управління підприємством вимагає механізму координації всередині системи управління;

- інформаційний бум при нестачі релевантної інформації вимагає побудови спеціальної системи інформаційного забезпечення.

Контролінг може бути визначений як сукупність методів оперативного та стратегічного управління (методів обліку, планування, аналізу та контролю), об'єднаних на якісно новому етапі розвитку ринкових відносин в єдину систему, функціонування якої підпорядковане певній цілі. Але найбільш влучним можна рахувати визначення Д. Хана: "Контролінг – це автоматизована система управління управлінням" [10]. Контролінг також називають системою управління прибутком, а в останній час в літературних джерелах широкого розповсюдження набуло визначення контролінгу як системи управління витратами [4, 5]. Хоча аналізу співвідношення виручки та витрат в системі контролінгу приділяється значна увага, таке визначення, на нашу думку, є цілком хибним, оскільки система управління витратами включає тільки дві складові: функціональну область господарської діяльності підприємства і процес управління даною функціональною областю. Основні відмінності між системою управління витратами та контролінгом наведені в таблиці 1.

Також помилковим, на нашу думку, є ототожнювання контролінгу з управлінським обліком. Контролінг — це організація управління, яка базується на економічній системі, системі управління та

інформаційній системі [10, 11, 12]. При відсутності хоча б однієї з трьох складових система управління не є контролінгом. Наявність цих трьох складових підтверджується також історичними етапами розвитку контролінгу, протягом

яких змінювались пріоритети і орієнтації концепції [13, 14, 15]:

- система обліку (1930-ті роки);
- управлінська інформаційна система (1980-ті роки);
- система управління.

Таблиця 1.

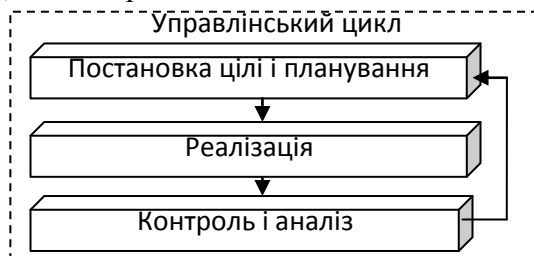
Відмінності системи управління витратами від контролінгу (авторська розробка)

Характеристика системи	Система управління витратами	Контролінг
Ціль	Зниження витрат (собівартості)	Підвищення якості управлінських рішень
Виконавці та ресурси	Праця, матеріали, капітал, енергія, інформація	Організаційне, математичне та інформаційне забезпечення
Об'єкти	Центри та носії витрат	Система управління
Кількісні характеристики	Значення економічних показників	Значення критеріїв якості управлінських рішень
Фактори, що контролюються	Величина витрат	Ступінь узгодженості моделей, що забезпечують максимізацію прибутку

Концепція контролінгу не містить нових знань про економіку підприємства, а в контролінгу використовується інструментарій, відомий економістам з інших економічних дисциплін. Тому необхідно говорити про контролінг не як про систему певних знань, а, скоріш, як про філософію або ідеологію управління підприємством.

На відміну від менеджменту, як науки про управління, контролінг

базується на кількісному аналізі і в більшій мірі орієнтується на систему вартісних показників та планово-контрольних розрахунків. Контролінг є своєрідним механізмом саморегулювання на підприємстві, забезпечуючи зворотний зв'язок в контурі управління (Рис.1) [10, 11].

Рис.1 Алгоритм контролінгу

Контролінг не підміняє управління, а тільки переводить його на якісно новий рівень – контролінг є інтегруючим та координуючим механізмом в системі управління підприємством. При цьому мова йде не тільки про інтеграцію фаз прийняття управлінського рішення, але й про координацію планів різних функціональних підрозділів (збут, виробництво, постачання і ін.) та проектів.

2. ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ У ЗАСТОСУВАННІ КОНТРОЛІНГУ

Із досвіду країн з розвинутою ринковою економікою відомо, що особлива цінність контролінгу проявляється по мірі зростання та ускладнення господарських систем, оскільки при цьому виникає проблема узгодженості різних функціональних планів. Підтвердженням цього може слугувати дослідження німецьких науковців, проведене в 2010 році, в якому було проаналізована ситуація з поширенням служб контролінгу або посад контролерів на німецьких підприємствах (Табл. 2).

Поширеність контролінгу на підприємствах Німеччини [12]

Кількість працівників на підприємстві	Кількість підприємств всього	Кількість підприємств із службами контролінгу (посадами контролерів)
До 199	99	53 (53,5 %)
200-999	123	95 (77,2 %)
1000-9999	55	47 (85,5 %)
10000 і більше	23	22 (95,7 %)
По всіх групах підприємств	300	217(72,3%)

3. КОНЦЕПЦІЇ КОНТРОЛІНГУ

На сьогоднішній день можна виділити три концепції контролінгу, пов'язані з його функціональним обґрунтуванням.

Прихильники першої концепції визначають контролінг як систему управління прибутком ("концепція орієнтована на прибуток") [5]. Прибуток виступає як основна ціль, загальний імператив при прийнятті рішень на всіх рівнях управління. В зв'язку із зростанням спеціалізації управлінської роботи на підприємствах керівники різних рівнів намагаються досягнути максимальних результатів в своїх структурних підрозділах. Контролінг повинен забезпечити за допомогою певних інструментів координації максимальний результат на рівні фірми. Основними завданнями (функціями) контролінгу при даному підході виступають планування, контроль та інформаційне забезпечення на основі фінансової інформації. В цьому випадку ми говоримо виключно про оперативний контролінг, оскільки на стратегічному рівні основним об'єктом управління виступає не прибуток або інші монетарні (вартісні) цілі, а "потенціал успіху" – фактори, що впливатимуть на фінансові результати та фінансовий стан підприємства в майбутньому.

Головним недоліком даної концепції можна вважати відсутність окремого кола досліджуваних проблем, що могло б вирізнити контролінг від інших мікроекономічних дисциплін (менеджменту, маркетингу, управлінського обліку), для яких управління прибутком вже давно є основним завданням. В даній концепції можна говорити тільки про підвищення ефективності управління прибутком на основі більш тіснішої інтеграції фаз управлінського процесу (планування, контролю та інформаційного забезпечення).

Більш широку перспективу відкриває концепція з орієнтацією на інформацію [10,

11]. Вона виходить за рамки першої концепції і охоплює всю систему цілей підприємства, включаючи не тільки вартісні, але і якісні показники. У практиці бізнесу досить часто виникає проблема, коли менеджери отримують значний обсяг інформації при одночасній нестачі, дійсно, важливої та релевантної інформації. Головна функція контролінгу згідно з даною концепцією полягає в координації збору та обробки інформації з одного боку та потреби в інформації з іншого боку. В даному випадку об'єктом дослідження контролінгу є проблема, яка не є основним предметом досліджень в інших дисциплінах, або досліджена недостатньо. Контролінг в даній концепції є ядром інформаційної системи підприємства.

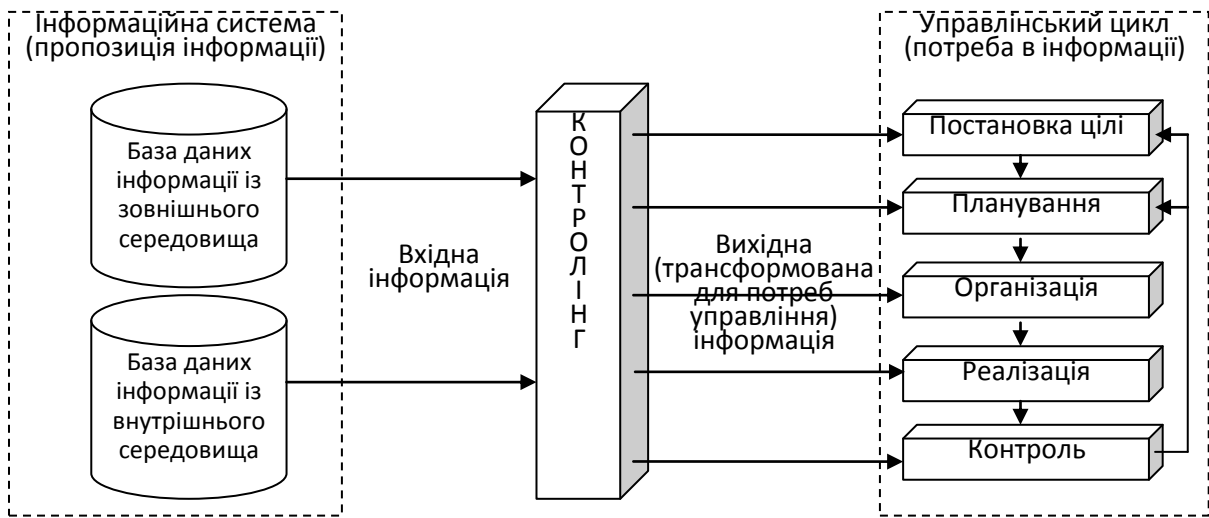
До основних завдань контролінгу при такому підході належить інформаційне забезпечення планування та контролю. При цьому в інформаційній системі підприємства питома вага інформації із зовнішнього середовища постійно зростає: для інформаційного забезпечення стратегічного планування інформації із внутрішнього середовища (внутрішня інформація придатна, в першу чергу, тільки для оперативного планування) недостатньо, тому акцент уваги контролінгу все в більшій мірі зміщується на зовнішнє середовище підприємства. В цьому аспекті контролінг стає "стратегічним контролінгом". Схематично інформаційну концепцію контролінгу можна відобразити наступним чином (Рис. 2):

Третя концепція контролінгу – концепція з орієнтацією на координацію, базується на відмінностях між системою управління (система, що керує) та економічною системою (керована система) [10, 11]. Первинна координація виконання управлінських рішень є завданням самої системи управління. Вторинна координація всередині управлінської

системи, яка складається з декількох підсистем, відноситься до контролінгу.

У відповідності до обсягу координаційних завдань контролінгу дана

концепція поділяється на дві групи: з орієнтацією на планування та контроль і на управлінську систему в цілому [11].

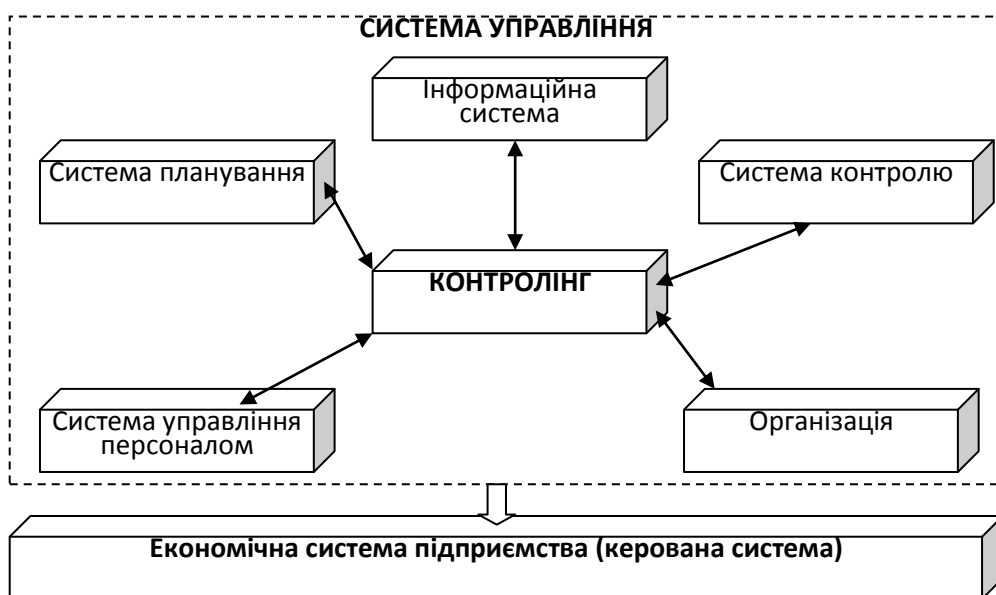

Рис.2 Інформаційна концепція контролінг (авторська розробка)

Орієнтована на планування та контроль концепція контролінгу націлена на координацію планування, контролю та інформаційного забезпечення, але характеризується більш широким спектром завдань, ніж інформаційна концепція контролінгу.

З усвідомленням того, що координаційні проблеми можуть виникнути всередині всіх та між всіма під-

системами управлінської системи, координаційна функція контролінгу була поширена і на систему управління в цілому. Координаційна функція охоплює структури всіх управлінських підсистем, всі процеси узгодження між ними, а також координацію всередині самих підсистем. Схематично координаційну концепцію контролінгу можна відобразити наступним чином (Рис. 3).

Рис.3 Концепція контролінгу, орієнтована на координацію системи управління (авторська розробка)

Координуючи, інтегруючи та спрямовуючи діяльність всієї системи управління підприємства на досягнення поставлених цілей, контролінг забезпечує зворотній зв'язок в контурі управління за рахунок вибору організаційного, математичного та інформаційного забезпечення і є синтезом планування, обліку, контролю, економічного аналізу.

Для досягнення поставлених цілей контролінг повинен забезпечити виконання наступних функцій:

- координація управлінської діяльності по досягненню цілей підприємства;

- інформаційна та консультативна підтримка прийняття управлінських рішень;

- створення та забезпечення функціонування загальної інформаційної системи управління підприємством;

- забезпечення раціональності управлінського процесу.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день не існує однозначного визначення поняття "контролінг", але, практично ніхто не заперечує, що це нова концепція управління, викликана практикою сучасного менеджменту.

Поняття контролінгу ще не стало звичним для практики українського бізнесу. В наукових колах цим терміном оперують з початку 90-их років, але тільки в останні 10 років з'явилися серйозні дослідження на цю тему. Цей факт пов'язаний з тим, що концепція контролінгу поки що не відноситься до таких базових систем управління підприємством в ринкових умовах як, наприклад, менеджмент, маркетинг, фінанси, управлінський облік, яким в перші роки реформ була приділена основна увага.

Контролінг – це управлінська концепція, яка охоплює всі сфери діяльності підприємства: фінанси та облік, менеджмент та маркетинг, інтегруючи та координуючи діяльність різних служб для досягнення оперативних та стратегічних цілей. При цьому мова йде вже не стільки про ринкову спрямованість системи управління (як в маркетингу), скільки про

її здатність забезпечити виконання поставлених завдань в умовах високої динаміки змін зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

Слово контролінг походить з англійської мови (to control) і означає – контролювати, управляти, регулювати. Але за іронією долі в англійській мові джерелах термін контролінг практично не використовується: в Великобританії та США частіше використовують термін "управлінський облік" (managerial accounting або management accounting). На відміну від американської літератури в німецькій економічній науці терміном "контролінг" було позначено новий феномен в економіці підприємства. Бухгалтерія на німецьких підприємствах чітко поділяється на фінансову та виробничу. Основне завдання виробничого обліку полягає в накопиченні інформації про витрати та доходи підприємства для цілей управління підприємством. А під контролінгом розуміється в цьому випадку інтегрована система планування, контролю та інформаційного забезпечення, де виробничий (внутрішньогосподарський) облік виконує інформаційну функцію. Тому на більшості німецьких підприємств для контролерів характерним є виконання функцій планування, контролю та інформаційного забезпечення.

Необхідно також зазначити, що в останній час у ФРН лунає багато критики на адресу контролінгу. Так, професор Г. Ріхтер (H. Richter) вважає недоцільним розмежовувати поняття (управлінського) обліку та контролінгу. Контролінг він пропонує реінтегрувати в облікову систему підприємства [14]. Також і професор Б. Вайсенбергер (B. Weissenberger) вважає виникнення контролінгу наслідком стагнаційних процесів у сфері управлінського обліку (нім. Kostenrechnung, entscheidungsorientiertes Rechnungswesen) німецько-мовних країн наприкінці 70-х та початку 80-х років 20 ст [15].

Аналізуючи наведені в даній статті три концепції контролінгу можна зробити висновок, що метою подальшого дослідження є ґрунтовне дослідження

насамперед координаційної концепції контролінгу, перш за все дослідження своєрідних, характерних для контролінгу проблеми координації в системі управління. Це дасть можливість в перспективі сформувавши теоретичний фундамент і ввести контролінг до складу базових підсистем управління підприємством в ринкових умовах на рівні

з менеджментом, маркетингом, фінансами, обліком та іншими функціями управління. В свою чергу формування теоретичного фундаменту створить передумови для розробки ефективного інструментарію контролінгу, який би дозволив підвищити ефективність системи управління на вітчизняних підприємствах.

Список використаних джерел:

1. Ананькина Е.А., Данилочкин С.В., Данилочкина Н.Г. Контроллинг / Под ред. Н.Г. Данилочкиной – М: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 279 с.
2. Дайле А. Практика контроллинга: Пер. с нем. / Под ред. и предисл. М.Л. Лукашевича, Е.Н. Тихоненковой. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 336 с.
3. Карминский А.М., Оленев Н.И., Примак А.Г., Фалько С.Г. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 256 с.
4. Майер Э. Контроллинг как система мышления и управления: Пер. с нем. / Под ред. С.А. Николаевой. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 76 с.
5. Манн Р., Майер Э. Контроллинг для начинающих: Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1992. – 208 с.
6. Петренко С.Н. Контроллинг / Учебное пособие - К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. – 328с.
7. Сухарева Л.А., Петренко С.Н. Контроллинг – основа управления бизнесом. - К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 208 с.
8. Фалько С.Г., Носов В.М. Контроллинг на предприятии – М.: Об-во «Знание» России, 1995. – 80 с.
9. Фольмут Х.Й. Инструменты контроллинга от А до Я: Пер. с нем. / Под ред. и предисл. М.Л. Лукашевича, Е.Н. Тихоненковой. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 228 с.
10. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга/ Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 800 с.
11. Horvath P. Controlling. – München: Vahlen, 2010. – 850 S.
12. www.business-wissen.de
13. www.controllerverein.de
14. www.controllingportal.org
15. www.controllermagazin.de

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 3 .

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Борисова Юлія Володимирівна

к.соц.н., доцент, кафедра соціальної роботи

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Система державної соціальної допомоги мірою своєї еволюції перебирає на себе цілу низку важливих з точки зору забезпечення суспільного благополуччя функцій. Особливо відчутною є її роль в умовах загострення соціальних проблем і суперечностей. Принципового значення набуває недопущення зниження якості життя тих груп населення, які стали заручниками військового конфлікту, пов'язаних з ним економічних проблем і політичних суперечок, нижче за певну критичну межу.

Водночас, незважаючи на проголошення таких важливих орієнтирів модернізації означеної системи, як, наприклад, більш повне охоплення тих, хто її потребує, й зменшення неадресних випадків одержання (внаслідок подання недостовірної інформації про склад сім'ї та доходи, невикористання одержувачем всіх можливостей для покращення свого матеріального становища, безвідповідальне ставлення до виконання батьківських функцій та ін.) практична їх реалізація гальмується. Так, процедура надання (або продовження терміну надання) пільг та субсидій з оплати ЖКП є надто бюрократизованою. Реально наявні можливості заміни паперового документообігу електронним при реалізації права на пільги практично не використовуються, що робить систему їх надання невиправдано витратною (у аспекті кадрового і матеріального забезпечення), підвищує невдоволення населення якістю обслуговування та відсікає від системи послуг певний сегмент потенційних їх одержувачів. Вкрай слабкою є взаємодія між структурними підрозділами управлінської та соціального захисту населення

(зокрема, відділами персоніфікації), в яких акумульовано актуальну інформацію щодо пільговиків, та організаціями – постачальниками комунальних послуг, які правомочні здійснювати запити щодо одержувачів пільг в електронному вигляді, уникаючи зайвого документообігу, але, як правило, цього не роблять, вимагаючи з певною регулярністю надання «стандартного» пакету документів безпосередньо від одержувачів, контингент яких, переважно, включає людей похилого віку, інвалідів, малозабезпечених працюючих осіб.

Недостатньо ефективною є на сьогодні реалізація іншого ресурсу покращення системи державної соціальної допомоги – звуження кола її одержувачів до осіб та сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах з об'єктивних причин. Вочевидь, перевірка обґрунтованості надання (продовження надання) соціальної допомоги та цільового використання її коштів (наприклад, субсидії або виплати в зв'язку з народженням) повинна спиратися на принцип якомога більш повного охоплення її одержувачів. На сьогодні такі перевірки мають, скоріше, спорадичний характер.

Принциповою особливістю функціонування служб соціального захисту в європейських країнах є діяльність з оцінки потреб і планування надання соціальних послуг (визначення потреб, призначення соціальних послуг або допомоги, контроль за дотриманням стандартів їх якості). У Великобританії функціонує понад 150 державних соціальних служб з оцінки потреб та планування надання соціальних послуг. В Україні даний напрям діяльності

формально існує в структурі функцій соціальних служб (він передбачений Порядком визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах, введеним в дію в лютому 2014 р.). Фактично ж – про це свідчать результати досліджень – система визначення потреб в соціальних послугах є недосконалою. Наприклад, пріоритети в наданні соціальних послуг, що є основним завданням проведення оцінки потреб, взагалі не визначались. Але визначення пріоритетів, а також планів розвитку системи соціальних послуг неможливо без розуміння повної картини щодо існуючої інфраструктури та потенціалу надавачів соціальних послуг, але така оцінка не проводилась. На жаль, практично не враховано інформацію стосовно недержавних надавачів соціальних послуг в регіонах. Як відомо, за стандартами розвинутих європейських країн держава не створює власні установи для надання соціальних послуг у разі, якщо аналогічні послуги вже забезпечені, або можуть бути забезпечені недержавними організаціями. В Україні замовлення соціальних послуг залишається лише задекларованим механізмом, який неможливо використовувати по причині відсутності предмету замовлення (обсяг соціальних послуг та обсяг фінансування).

Крім вищезазначених проблемних зон діюча в країні система соціальних

послуг характеризується таки вадами, як інертність й негнучкість, низька варіативність складників. Дуже показовим та вартим врахування, на наш погляд, є досвід Норвегії, де, наприклад, матеріальна допомога неповній сім'ї може включати цільові грошові виплати, безпроцентні кредити і натуральні форми (речі, продукти). Соціальною підтримкою користуються одинокі матері з маленькими дітьми та неповні сім'ї, в яких декілька неповнолітніх. Проводиться робота по забезпеченню зайнятості матері, сприянню в пошуках роботи з вищою оплатою. В неповних сім'ях велику увагу приділяють поєднанню професійної і батьківської ролей. Територіальні соціальні організації надають допомогу вихователями «на декілька годин в день», із супроводження дітей до школи, догляду під час канікул, на період домашнього лікування та ін. Це робиться безкоштовно або на пільгових умовах, часто – на засадах благодійності.

На наш погляд, збільшення ролі недержавного сектору в наданні соціальних послуг, їх планування і оцінка, підвищення адресності та варіативності, посилення превентивної складової, більш продумана та соціально спрямована політика держави в перерозподілі доходів населення можуть вважатися пріоритетами подальшого реформування інституту соціального захисту населення в Україні.

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 4. МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

УДК 32.172.-054

МОВНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОАОЗІЙСЬКОГО РЕГІОНУ

Ляшенко Тетяна Михайлівна,

док.політ.наук, провідний науковий співробітник
відділу теоретичних та прикладних проблем політології
Інституту політичних та етнонаціональних
досліджень НАН України ім.І.Ф.Кураса

● *Досліджується розвиток державної та стан російської мови в країнах Центральної Азії в контексті спроб побудови «русского мира» на пострадянському просторі. Аналізується технологія пропаганди впровадження та функціонування ідеї єдиного мовного, культурного та політичного простору колишнього СРСР.*

Ключові слова: російська мова, Центральна Азія, «русский мир», російськомовне населення, мовне питання, ідентичність.

Исследуется развитие государственного и состояние русского языка в странах Центральной Азии в контексте попыток построения «русского мира» на постсоветском пространстве. Анализируется технология пропаганды внедрения и функционирования идеи единого языкового, культурного и политического пространства бывшего СССР.

Ключевые слова: русский язык, Центральная Азия, «русский мир», русскоязычное население, языковой вопрос, идентичность.

The development of state language and the place of the Russian language in the countries of Central Asia are examined in the context of intentions to build up a “Russian world” in the post-Soviet area. The technology of propaganda to introduce and promote an idea of functioning of a unique linguistic, cultural and political area of an ex-USSR is analysed.

Key words: Russian language, Central Asia, “Russian world”, Russian-speaking population, languages’ problem, identity.

Мовна політика належить до важливих напрямків державного будівництва країн Центральноазійського регіону, якій приділяється постійна увага з боку керівництва та громадськості. Вивчення досвіду цього пострадянського простору, який тою чи іншою мірою «зараховується» до «русского мира», є важливим для України. З одного боку це дає можливість побачити кроки колишніх сусідів щодо протидії русифікації та залучення до «єдиного культурного простору з Росією». А з іншого – маємо зараз чудову нагоду поступово повернути українську діаспору, яка в державах Центральної Азії була майже повністю русифікована.

Намагаючись легітимізувати свої загарбницькі дії, президент Путін прикривається «співвітчизниками», до яких зараховується «біля третини мільярду російськомовного населення або майже кожний двадцятий житель планети, який має духовні та ментальні ознаки

російськості та є небайдужим до долі і місця Росії у світі» [1]. Будь-яка логіка відходить на задній план, якщо мова йде про захист «суперетносу», який «несе цивілізацію і культуру». «Реальною метою російського лідера є те, що він називає «інтеграційним проектом» щодо територій колишнього СРСР, задуманим для пожвавлення Росії та відновлення російської цивілізації на позиціях, що належали їй - на його думку - по праву. Путін прийняв його в якості своєї місії і вірить, що успішне здійснення цього проекту гарантуватиме йому міцне місце в російській історії» [7].

Наприклад, русифікація казахського населення за 200 років після завоювання досягла неймовірного рівня, коли практично всі міські казахи і велика частина сільського населення в основному використовує російську мову. Російська мова з 1995 р. "офіційно вживається в державних організаціях і органах місцевого самоврядування", але насправді

вона як і раніше є основною і в побуті і в роботі державних органів. Ще кілька років тому єдиний в країні університет в Караганді випускав групу студентів - журналістів з казахською робочою мовою. Кілька років в Алмати виходила газета "Казахська правда", радикальна за своїми поглядами, яка, тим не менш, друкувала статті свого засновника академіка Алдана Аїмбетова російською мовою.

На 2013 р. в Казахстані налічували понад 21% росіян, а в деяких містах, зокрема в місті Усть-Каменогорську, уродженців РФ майже 58%. Російський журналіст Ілля Азар, який відвідав місто, розповідає, що російський президент Путін запустив тут справжні народні хвилювання, своєю заявою про те, що Казахстан ніколи не був державою.

Після його слів казахи намагалися запустити акцію протесту під назвою «Відправ Путіну підручник історії», втім, незабаром народне невдоволення стихло. Зате активізувалися місцеві росіяни: вони почали скаржитися на «геноцид» російськомовних громадян. «Нас, за висловом Путіна, як картоплю їм передали», - розповідав представник руху «Лад» Олег Навозов.

Наприкінці листопада 2014 р. казахстанській портал «Медуза» опублікував репортаж Іллі Азара під назвою «Усть-Кам'яногірська народна республіка: Чи чекають росіяни в Казахстані «ввічливих людей». За декілька днів цей матеріал був заблокований, а до редакції почали надходити листи про шкоду тієї інформації, що була викладена в ній. Матеріал був названий «іноземною спробою розпалити міжнаціональну ворожнечу, зіштовхнути росіян і казахів».

У репортажі зі слів кількох російських жителів Усть-Каменогорська описувалися проблеми російськомовного населення в Східному Казахстані, проте ситуація «за всіма пунктами» порівнювалася з положенням росіян в Східній Україні до подій в Луганську і Донецьку. Основний інтерес до Усть-Каменогорська був викликаний питанням: чи можливе повторення Донбасу в Казахстані, чи є до цього передумови і

наскільки сильні в регіоні сепаратистські настрої? «Місцеві росіяни активно обговорюють Донбас і підтримують Путіна в його політиці з української питання », - пише Азар. Наприклад, вони говорили так: «На Україні протягом 23 років незалежності виховували ненависть до Росії і російського» (що в підсумку призвело до війни на Донбасі), а в Казахстані робиться те ж саме, але «потихеньку» (Олег Масленніков, голова російської громади Рудного Алтаю). «Йде повільний тактичний геноцид, виїхало вже до п'яти мільйонів, і зараз вже четверта хвиля пішла - їдуть до дітей, онуків», зазначає Масленніков.

Інформаційна стратегія зовнішньої політики Росії на пострадянському просторі протягом 2014 р. логічно вибудовується навколо України. Навіть на VIII Асамблеї «Русского мира», що проходила в Сочі 4 листопада - однією з основних тем для обговорення стали події в Україні. Ситуація в нашій країні стала приводом для діалогу в рамках однієї з панельних дискусій Асамблеї, та й у кулуарах, природно, слово Україна звучало дуже часто. Причиною тому - очевидний вплив, який чинять українські події на ситуацію в усьому «русскому миру», і на пострадянському просторі перш за все.

Скаржаться місцеві росіяни і на те, що інтереси російськомовних людей нібито не представлені ні в держапараті, ні в судовому корпусі, ні в силових структурах. Не подобається місцевим уродженцям РФ і недостатнє викладання російської мови в школах. Місцеві жителі стверджують, що відчувають певні «утиски» через використання російської в побутовому житті, і шокують своїм уявленням про ситуацію в Україні. Наприклад, за словами М. Плахотіна, «Юлія Тимошенко забороняла в українських школах навіть на перервах говорити російською. Нам хоча б поки не забороняють говорити тут російською, але утиски є» [5].

У Північному Казахстані, де щільність російськомовного населення є найвищою по республіці, найбільш повне

вираження ця активність знайшла в тісній співпраці між північно-казахстанською філією "Російської громади Казахстану" і обкомом Комуністичної партії Казахстану на початку 2000-х рр. Ситуація була такою, що значна частина членів філії громади одночасно була комуністами.

Суспільна думка в Казахстані в основному формується російськими ЗМІ. Згідно зі спостереженнями самих експертів з початку україно-російського конфлікту казахстанське суспільство розділилося на два ворогуючі між собою табори. При цьому, вважають вони, у більшій частині населення країни явно домінують проросійські настрої, які нерідко мають агресивний характер. Власник медіа-групи "ТАН" Арманжан Байтасов покаржився: "Я беру участь у кількох WhatsApp-чатах і відчуваю агресивність моїх опонентів, явно прокачаних російської ідеологією. Такі люди вкрай вороже ставляться до іншої точки зору, і цей свій негатив абсолютно не приховують".

На думку Арманжана Байтасова, проросійська орієнтація значної частини казахстанського населення є наслідком тієї інформаційної політики, яка проводиться в країні. "Все почалося з кінця 90-х - початку 2000-х рр. держава стала регулювати вітчизняні ЗМІ. Це і обмеження ретрансляції зарубіжних каналів, і введення правила мовлення за принципом 50 на 50. Тобто 50 відсотків казахською мовою і 50 відсотків на інших мовах. Нарешті, поділ ЗМІ на тих, хто отримує кошти з державного бюджету, і тих, хто нічого не отримує і виживає як може", - зауважив відомий казахстанський медіа-магнат [6].

Така ситуація накладається на освітню політику, що проводиться в східних районах Казахстану Російською Федерацією. Наприклад, казахстанських дітей, що навчаються в школах Байконура, який орендується РФ, продовжують вчити тому, що їх президент - глава РФ Володимир Путін, повідомив аким Кизилординської області Кримбек Кушербаєв. "У нас там є 6 шкіл, де навчаються казахстанські діти не за казахстанським стандартом, а за

російським стандартом. Казахські діти в казахських школах відкривають підручник, де написано "мій президент Володимир Путін". Як це виходить? (...) Якими вони будуть завтра громадянами, патріотами?", - зазначає К. Кушербаєв. За його словами, після закінчення таких шкіл казахстанські діти не можуть вступити до вузів Казахстану [8].

В Киргизстані мовне питання наразі перейшло з побутової площини в політичну. Свідчення цьому - неодноразові висловлювання чиновників, представників держкомісії з розвитку державної мови про те, що час ікс - час перекладу діловодства на киргизьку мову - настав. І зволікати з цим більше не можна. Адже в Киргизії навіть на офіційному рівні не використовується державна киргизька мова.

«Національна комісія з державної мови також виступила з ініціативою, щоб всі телеканали Киргизії перейшли на національну мову «хоча б на 50%». При цьому, за даними, отриманими в результаті моніторингу становища російської діаспори в країнах колишнього СРСР (замовником проекту був МЗС РФ), тільки 7% опитаних володіють киргизькою досконало, 23% можуть трохи спілкуватися і 70% не знають його взагалі. Майже 10% опитаних заявили, що у разі повного витіснення російської мови вони покинуть республіку. І тільки 27% сказали, що залишаться і вивчать державну киргизьку мову. Більше половини росіян живуть з думкою про від'їзд до Росії, і лише 2% збираються залишитися» [4; 53].

Казахстан та Киргизстан були і залишаються найбільш русифікованими країнами Центральної Азії. І навіть при суттєвому зниженні кількості росіян в цих державах – сьогодні в Казахстані лише 21,47% корінних росіян, а в Киргизії – 6,6%, російська мова тут має найбільш сприятливий, порівняно з іншими державами Центральної Азії, правовий статус.

В інших країнах центрально-азійського регіону спостерігається чітка тенденція до скорочення вжитку російської мови. Наприклад, у

Туркменістані та Узбекистані, порівняно з 1989 р. чисельність російськомовного населення знизилась з 15-17% до 2-3% згідно з експертними оцінками, оскільки офіційних даних немає. Володіють російською мовою: в Узбекистані трохи більше 14%, а в Туркменістані – всього 12%. Взагалі не молодіють російською мовою 59% населення Узбекистану і 82% населення Туркменії. При цьому росіян в Узбекистані – 4,91%, у Туркменістані – 3,23%, а у Таджикистані – взагалі 0,46%.

Тим не менш, вся територія Центральної Азії є частиною «русского мира», з точки зору значної частини росіян, що проживають в цьому регіоні, а східні та південно-східні області Казахстану – взагалі органічна частина Росії, несправедливо передана свого часу більшовиками Казахській АРСР, що стала в 1991 р незалежною державою. Тим більше, що після анексії Криму стало ясно, що стратегічна лінія Москви - це «русский мир», його розширення і всебічна (!) підтримка. Наприклад, в автономії Узбекистану Каракалпакії з'явився рух "Алга Каракалпакстан", який виступає за вихід із складу країни, причому близько третини населення автономії - це російськомовні люди.

Лояльність до російської мови, як і до самої Росії в країнах Центральної Азії зберігається значною мірою через необхідність виїжджати на заробітки до Росії, де постає питання іспиту з російської мови, історії Росії та її законодавства. «Оскільки життя в деяких центральноазійських республіках колишнього СРСР сьогодні великою мірою залежить від трудових мігрантів, ці люди, незважаючи на суперечливе ставлення з боку російського суспільства, в цілому позитивно налаштовані до Росії і готові активно вивчати російську мову й засвоювати російську культуру. Слід відзначити, що геокультурний варіант «русского мира» ... відзначається реалістичним тлумаченням сьогоденної складної демографічної ситуації в Росії та наявністю позитивного потенціалу для використання трудових мігрантів з

Центральної Азії з метою зміцнення позицій Росії в Азії і світі» [2; 68].

Проте, така ситуація має тенденцію до спаду. Порівнюючи дані Федеральної міграційної служби Росії від 4 березня 2015 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року, спостерігається скорочення кількості громадян Центральної Азії на території РФ (за виключенням Казахстану). Також у 2014 р. з Росії в країни СНД було здійснено грошових переказів \$19,054 млрд, що на \$2,672 млрд или 12 відсотків менше порівняно з 2013 р. Обсяг переказів до Узбекистану знизився на 15,4 відсотки, Таджикистану – на 7,6 відсотки, Киргизію –2,1, в Туркменію –22,5. В цьому випадку виключення також складає Казахстан який отримав \$577 млн проти \$561 млн у 2013 р. (+2,8 відсотки).

Не зважаючи на те, що в країнах Центральноазійського регіону стан російської мови все ще характеризується певною варіативністю, залежною від економічного, географічного та інших характеристик кожної окремої країни ЦА, необхідно відзначити, що російська мова почала втрачати свої лідируючі позиції. Чітко простежується прагнення частини правлячих кіл держав Центральної Азії радикально обмежити російськомовний простір. Сьогодні ресурси російської мови, розвиваються головним чином за рахунок збереження доступу молоді до російськомовної освіти, зокрема до вищої, і поширеності російськомовних ЗМІ.

Отже реальне звуження «русского мира» на території колишніх союзних республік Центральної Азії і пояснюється двома взаємопов'язаними процесами: зниженням чисельності російського (слов'янського) населення і скороченням сфери вживання російської мови.

Що не може не викликати «стурбованості» деяких російських дослідників. Наприклад, політолог і журналіст В.Лешуков пише, «з кожним новим роком пострадянського життя нові ідентичності все більше вкорінюються. Що обумовлено і природним ходом часу. Змінюються покоління. Йдуть люди похилого віку, які ностальгують за СРСР.

А молодь, народжена в незалежних державах, відразу вбирає пропаганду пострадянського періоду, має в голові кардинально відмінну від предків «начинку». Вона може цілком доброзичливо сприймати не тільки євроінтеграцію власних країн, але і їх членство у військово-політичному блоці НАТО. Безліч таких молодих людей я зустрічав в самих різних країнах СНД. Зауважу, що згадані молоді люди - студенти елітних вузів, «передовики», скоро опиняться при владі. Час грає проти Росії, ускладнює реінтеграцію пострадянського простору... «Наростання проблем у російськомовного населення через продовження формування нових ідентичностей, перекроювання ідентифікаційних кодів в пострадянських державах і необхідність Росії визначитися з реакцією на них в контексті нової

стратегії захисту «руського мира» - це, можливо, основа майбутніх серйозних конфронтаційних геополітичних процесів на просторі колишнього СРСР. Але якщо раптом підуть дискримінаційні заходи проти росіян, то, звичайно ж, вони спровокують відповідь Москви» [3].

Нагнітання ситуації в російських ЗМІ пов'язано, насамперед, з реальною можливістю втрати позицій Росії на всьому пострадянському просторі, а тим більше в країнах Центральної Азії, які традиційно перебували у фокусі російських інтересів.

Тому, керуючись власними інтересами, Україні необхідно якомога ширше просуватися в інформаційний простір цього регіону, спираючись і на офіційні кола, і на корінне населення, і, особливо, на нечисельну українську діаспору.

Список використаних джерел:

1. Див.: Батанова О. Н. Русский мир и проблемы его формирования : диссертация ... кандидата политических наук : 23.00.04 / Батанова Ольга Николаевна. – М., 2009. – 163 с.
2. Котигоренко В. Идеологічний проект «руського мира» і політичні переваги та уподобання населення українського Донбасу / В. Котигоренко, О. Рафальський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України. – 2013. – № 5 (67). – С. 68.
3. Лешуков В. Новые «станы», старые «станы» и русский мир / В. Лешуков [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://русскийконсерватизм.рф/politika/novye-stany-starye-stany-i-russkiy-mir/>
4. Немешина Л. Ю. Русские в Киргизии: этнокультурная и социально-политическая структура / Л. Ю. Немешина // Русский мир в Центральной Азии: сборник статей и материалов. Выпуск 1. – Бишкек 2007. – С. 53.
5. «Русский мир» Казахстана ожидает «зеленых человечков» для наказания казахов за «геноцид» // 21/10/2014 - CRIME.in.UA
6. Угрожают ли Казахстану российские СМИ? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://russobalt.org/forum/topic/524527-ugrozhaiut-li-kazakhstanu-rossiiskie-smi/>
7. Martha Brill Olcott. Will Kazakhstan be Next in Putin's Reintegration Project? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: carnegie.ru/2014/03/05/
8. Цит. за: <http://www.centrasia...p?st=1415390580>